

TÜRKİYE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Oktay GÜVEN*

Atıf/©: Güven, Oktay (2018). Türkiye Büyükbaş Hayvancılık Sektörünün AB Ülkeleri İle Karşılaştırmalı Analizi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 11, Sayı 1, Haziran 2018, 765-780

Özet: Büyükbaş hayvancılık Türkiye'nin her bölgesinde görülen yaygın bir ekonomik faaliyet kolu durumundadır. Sektör, istihdama, Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya ve gıda arz güvenliğine katkısının yanı sıra kırsalda temel geçim kaynaklarından biri olması nedeniyle de yüksek düzeyde önem arz etmektedir. Aynı zamanda sektörün rekabet gücü küreselleşmenin etkisiyle her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışma Türkiye büyükbaş hayvancılık sektörünün 2000-2016 dönemindeki ekonomik gelişimini Avrupa Birliği üye ülkeleri ile mukayese etmek ve sektörün gelişmesine ivme kazandıracak önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada büyükbaş hayvan sayısı, toplam et ve süt üretim miktarları, et ve süt üretici fiyatları, hayvan başına elde edilen et ve süt üretim miktarı, yem bitkisi fiyatları ile birim alandan elde edilen yem bitkisi miktarı gösterge olarak kullanılmıştır. Analiz bu göstergelerde yıllar itibariyle görülen değişimin Avrupa Birliği ülkelerinin verileri ile mukayese edilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nden temin edilmiştir. Araştırma neticesinde Türkiye büyükbaş hayvancılık sektörünün henüz rekabet edebilir bir düzeye ulaşmadığı görülmüştür. Bu durumun temel nedenleri; et, süt ve yem bitkileri üretici fiyatının yüksekliği, küçük ölçekli işletmelerin yaygınlığı, sulanabilir arazi miktarının yetersizliği ve en önemlisi genç ve eğitimli nüfusun sektörden uzak durmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Büyükbaş Hayvancılık, Kırsal Kalkınma, Karşılaştırmalı Analiz

Makale Geliş Tarihi:18.02.2018//Makale Kabul Tarihi: 15.05.2018

Bu makale Turnitin programında kontrol edildi. This article was checked by Turnitin.

* Birim Başkanı, Serhat Kalkınma Ajansı, guvenoktay@hotmail.de

ORCID: 0000-0002-5083-1190

Comparative Analysis of Cattle Breeding in Turkey with Countries of EU

Citation/© Güven, Oktay (2018). *Comparative Analysis of Cattle Breeding in Turkey with Countries of EU*, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 11, Issue 1, June 2018, pp. 765-780

Abstract: *Cattle breeding is a widespread economic sector that can be seen in every regions of Turkey. Beside its positive effects on employment, gross domestic product and security of food supply, this sector is important also for being one of the main sources of rural living. Additionally, the sector's competitiveness gains more importance day by day with the influence of globalization. This survey was carried out to compare the economic development during the period of 2000-2016 of the cattle breeding sector in Turkey with the countries of European Union and to make suggestions for giving acceleration to the development of the sector. In study, number of cattle, production quantity and producer price of milk, meat and feed, amount of meat and milk production per animal and the amount of feed obtained from the unit area were used as indicators. The analysis was carried out by comparing the changes in these indicators over the years with those of the data of countries of the European Union. The data used in the study were derived from the Food and Agriculture Organization of United Nations. The results revealed out that cattle breeding sector in Turkey have not yet reached a competitive level. High producer price of meat, milk and forage plants, prevalence of small scale enterprises, lack of irrigable land and, most importantly, avoidance of young and educated population from the sector are the main reasons of this result.*

Keywords: *Cattle Breeding, Rural Development, Comparative Analysis*

I. GİRİŞ

Coğrafi ve iklimsel nedenlerden dolayı büyükbaş hayvancılık sektörü Türkiye'nin hemen her bölgesinde görülen bir ekonomik faaliyet kolu durumundadır. Ancak sektörün doğası gereği geniş arazilere ihtiyaç duyulduğundan genelde köylerde ve beldelerde yoğun olarak yapılmaktadır. 2013 yılı verilerine göre Türkiye'de toplam süt sığırcılığı işletme sayısı 1.250.097, besi işletme sayısı ise 374.951'dir. Bu işletmelerin yaklaşık %76'sı 1-10 baş arasında hayvana sahip olan küçük ölçekli işletme niteliği taşımaktadır (ZMO, 2017).

Büyükbaş hayvancılık kırsal alanda yaşayan insanların temel geçim kaynaklarından biri olarak özellikle gelişmekte olan bölgeler için ekonomik öneminin yanında göçün azaltılması ve dolayısıyla ülke içi göç kaynaklı sorunların önüne geçilmesinde de önemli bir işlev görmektedir (Güven vd., 2017a, s. 10). Bunun yanında tarımsal faaliyetlerdeki verimlilik artışı kırsalda kişi başına düşen gelirin artırılmasında önemli bir role sahiptir (Schneider ve Gugerty, 2011, s. 69).

Büyükbaş hayvancılığın çıktıkları olan et ve süt, insanların sağlıklı ve dengeli beslenmesinde son derece önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'deki nüfus artışı, kentleşme, beslenme kültürü, kişi başına gelir seviyesindeki yükseliş gibi faktörler de et ve süt ürünlerine yönelik talebi artırmaktadır (Gül ve Uzun, 2014, s. 14). 2000-2016 döneminde kişi başına sığır eti tüketiminde Türkiye'de önemli bir değişim yaşanmıştır. 2000 yılı verilerine göre kişi başına sığır eti tüketimi, Avrupa Birliği üyesi 28 ülkede (AB-28) 12,67 kg, Türkiye'de 3,97 kg iken 2016 yılında bu rakamlar sırasıyla 11,06 kg ve 8,30 kg olmuştur. Kişi başına sığır eti tüketimi AB-28'de azalmışken, Türkiye'de iki katın üzerinde bir artış yaşanmıştır (OECD, 2017).

Küreselleşme tüm sektörlerde olduğu gibi büyükbaş hayvancılık sektöründe de yoğun bir şekilde kendini göstermekte ve yereldeki üreticilerin rekabet edebilirlik düzeyinin yükseltilmesi gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Çiftçilerin başarıları, ürünlerini uluslararası piyasalarda satabilme kabiliyetlerine bağlı durumdadır ve bu bağımlılık her geçen gün artmaktadır. Çiftçiler gelecekte sadece maliyet açısından değil, daha kaliteli, daha hızlı ve daha ucuz üretme açısından da rekabet etmek durumunda kalacaktır (Boehlje, 2010, s. 8).

Küreselleşmenin yanı sıra iletişim, ulaşım ve enformasyon teknolojisinde kaydedilen ilerlemeler büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı kırsal kesimde yaşayan kitleler üzerinde de son derece etkili olmakta ve başta genç ve eğitilmiş kesim olmak üzere kırsalın göç vermesi sonucunu doğurmaktadır. Nitekim 2000 yılında dünya nüfusunun % 53,36'sı kırsalda yaşarken 2016 yılında bu oran yaklaşık % 45'e düşmüştür (FAO, 2018). Türkiye'de de benzer bir değişim yaşanmış; 2000 yılında ülke nüfusunun yaklaşık % 36'sı belde ve köylerde yaşarken, 2016 yılında bu oran % 7,7'ye düşmüştür (TUİK, 2017). Bu durumun sonucu olarak genç ve eğitilmiş kesimin büyükbaş hayvancılık sektöründen uzak durmaları sorunu ortaya çıkmıştır (Güven vd., 2017b, s. 79-81).

Türkiye, büyükbaş hayvan sayısı bakımından dünyada 23. sırada yer almasına karşın Avrupa Birliği ülkeleri ile mukayese edildiğinde, Türkiye'nin hayvansal üretim değerinin toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki payı çok düşüktür (ESK, 2015, s. 4). Avrupa Birliği genelinde tarımsal üretimde hayvancılık sektörünün payı yaklaşık %50 ve bazı ülkelerde bu oran %75'e kadar çıkmışken, Türkiye'de bu oran %25 civarındadır (Akpınar, vd., 2012, s.199).

Bu çalışma Türkiye büyükbaş hayvancılık sektörünün 2000-2016 dönemindeki ekonomik gelişimini Avrupa Birliği üye ülkeleri ile mukayese etmek ve sektörün gelişmesine ivme kazandıracak önerilerde bulunmak amacıyla yapılmıştır. Türkiye manda varlığı çok yüksek olmadığından çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Sektörde 2000-2016 döneminde görülen değişim araştırma kapsamında kullanılan göstergeler üzerinden resmedilmiş ve bu değişimin sektörü Avrupa Birliği'ne nazaran nereye taşıdığı gösterilmiştir. Buradan yola çıkarak sektörün gelişmesini hızlandırmak ve doğru yönlendirmek için atılması gereken adımlara ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Bu araştırma, ikincil nitelikteki verilere dayanılarak yapılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) istatistiklerinden temin edilmiştir. Bunun yanında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Et ve Süt Kurumu (ESK), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) verileri, konuya ilişkin yayımlanmış akademik çalışmalar ve raporlar veri temininde yararlanılan kaynaklar arasında yer almıştır.

Çalışmada büyükbaş hayvan sayısı, toplam et ve süt üretim miktarı, et ve süt üretici fiyatları, yem bitkisi fiyatları, hayvan başına et ve süt üretim miktarı ile birim alandan elde edilen yem bitkisi miktarı gösterge olarak kullanılmıştır. Bu göstergeler aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı tercih edilmiştir:

- a) Büyükbaş hayvancılık sektörünün temel çıktısı et ve süt olduğundan hayvan başına elde edilen et ve süt miktarı artışının sektör verimliliği bakımından son derece önemli bir gelişme niteliğinde olması (Mundan vd., 2017, s.240),
- b) Büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinde en önemli maliyet kalemi yem gideri olduğundan birim alandan elde edilen yem miktarının artması maliyetleri

düşürerek işletme karlılığını yükselttiği gibi sektörün gelişme kaydettiğine işaret etmesi (Türkyılmaz ve Nazlıgül, 2002, s.180; Vural ve Fidan, 2007, s. 56),

c) Beslenmede tüketici tercihlerinin gelir artışı yaşandıkça hayvansal ürünlere doğru kayması ve yaşanan nüfus artışından kaynaklı olarak yükselen talebi karşılama hayvan varlığının ve toplam üretim miktarının önemi (FAO, 2015, s. 30),

d) Ürün fiyatlarının ve girdi maliyetlerinin rekabet edebilirlik bakımından yüksek düzeyde önem arz etmesi (Bedir, 2009, s.3).

II. ARAŞTIRMA BULGULARI

A. Büyükbaş Hayvan Sayısı

Büyükbaş hayvan varlığı ekonomik gelişmeye bağlı olarak yükselen talebin karşılanmasında ve sürekli olarak artan nüfusun gıda arz güvenliğinin sağlanmasında son derece önemli bir işleve sahiptir. Çizelge 1’de 2000-2016 yılları arasında büyükbaş hayvan varlığının nasıl bir değişim geçirdiği gösterilmiştir.

Çizelge 1: Yıllara Göre Toplam Sığır Sayıları (bin baş)

Yıl	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Türkiye	11.054	10.548	9.788	10.526	11.036	10.723	12.386	14.415	13.994
AB-28	98.989	95.053	92.614	91.169	91.394	89.836	87.905	89.012	90.057

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QA>, 29.04.2018

Çizelgede de görüldüğü üzere 2000-2016 döneminde Türkiye’de büyük baş hayvan sayısı yıllar içinde önemli dalgalanmalar görülmele birlikte artış göstermiştir. Bu dönemde Türkiye büyükbaş hayvan varlığı yaklaşık % 26,6 oranında artmıştır. Avrupa Birliği’nde ise aksi bir durum ile karşılaşmaktadır. 2000-2016 döneminde birlik üyesi ülkelerin toplam sığır varlığında yaklaşık % 10 oranında bir azalma olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde gerek et gerekse süt tüketimin gelişmekte olan ülkelere oranla daha fazla olmasına karşın Avrupa Birliği’nde büyükbaş hayvan varlığının azalması sektörde verimlilik artışı sağlandığına işaret etmektedir (Güven, vd., 2017b, s. 17). Türkiye’de ise büyükbaş hayvan varlığı 2000-2016 döneminde % 27’ ye yakın bir oranda artış göstermiştir. Bir taraftan büyükbaş hayvancılık faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı kırsalda nüfus

azalırken diğer taraftan hayvan sayısının artması işletme ölçeğinin büyüdüğünün göstergesidir. Nitekim Türkiye’de 50 baş ve üzeri hayvanı bulunan işletme sayısı 2002 yılında 4.300 iken 2014 yılında bu rakam 31.450’ye yükselmiştir (ZMO, 2017).

2000-2016 döneminde Türkiye’de hayvan varlığındaki artışın yanı sıra beslenen hayvan ırklarında da önemli bir değişim yaşanmıştır. Aşağıdaki çizelgede bu dönemde toplam hayvan varlığındaki irksal dağılımın nasıl bir değişim geçirdiği gösterilmiştir.

Çizelge 2: Tür ve ırklarına göre Türkiye sığır sayısı (bin baş)

Yıl	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Kültür	1.806	1.859	2.109	2.771	3.554	4.197	5.679	6.178	6.588
Kültür melezi	4.738	4.357	4.395	4.694	4.454	4.707	5.776	6.060	5.758
Yerli	4.217	3.586	3.564	3.405	2.850	2.464	2.459	1.983	1.733

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1002, 30.04.2018

Türkiye sığır varlığı içerisinde et ve süt verimi bakımından daha iyi olan kültür ırkı hayvanların oranı 2000-2016 döneminde artış göstermiş ve %16,7’den % 46,8’e yükselmiştir. Buna karşılık görece düşük verimli yerli ırk hayvanların oranı % 39’dan %12,3’e düşmüştür. Kültür melezi hayvanların oranı ise aynı dönemde % 44’den % 40,8’e düşmüştür. Bu tablo Türkiye’de ağırlıklı büyükbaş hayvan ırkının kültür ırkına doğru kaydığını göstermektedir.

B. Et ve Süt Üretim Miktarı

2000-2016 döneminde Avrupa Birliği üye ülkelerinin toplam sığır varlığı % 10 azalmışken Türkiye’de yaklaşık %27 oranında artmıştır. Aynı dönemde toplam sığır eti ve sütü üretim miktarlarındaki değişim aşağıdaki çizelgede görülmektedir.

Çizelge 3: Sığır Et ve Süt Toplam Üretim Miktarları (bin ton)

Yıl		2000	2004	2006	2008	2012	2014	2016
Türkiye	Et	355	365	341	371	799	882	988
	Süt	8.732	9.609	10.867	11.255	15.978	16.999	16.786
AB-28	Et	8.416	8.267	8.113	8.091	7.711	7.450	7.879
	Süt	149.436	146.988	147.018	148.395	150.547	158.334	158.156

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QL>, 29.04.2018

2000-2016 döneminde AB-28'de süt üretiminde % 6'ya yakın bir oranda artış görülürken, toplam sığır eti üretiminde % 7 civarında bir azalma söz konusudur. Türkiye ise her iki ürünün üretiminde önemli bir ilerleme kaydetmiştir. 2000-2016 döneminde süt üretimini neredeyse ikiye katlayan Türkiye et üretimini ise yaklaşık 2,8 kat artırmıştır. Sığır varlığını sadece % 27 oranında artıran Türkiye'nin toplam süt ve et üretimini bu denli yükseltmesi önemli düzeyde bir verim artışı yaşandığına işaret etmektedir.

C. Hayvan Başına Et ve Süt Miktarı

Büyükbaş hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren girişimcilerin temel gelir kaynakları olan et ve süt aynı zamanda gıda sanayinin gelişmesinde de son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle hayvan başına elde edilen et ve süt miktarında yaşanan artış çiftçi gelirini artırdığı gibi gıda sanayinin gelişmesine de katkı sunmaktadır. Aşağıdaki çizelgede 2000-2016 döneminde hayvan başına elde edilen ortalama karkas et ve süt miktarları Türkiye ve AB-28 ölçeğinde gösterilmiştir.

Çizelge 4: Hayvan Başına Ortalama Karkas Et ve Süt Miktarı (kg)

Yıl		2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Türkiye	Et	169	185	197	195	214	238	286	238	280
	Süt	1654	1705	2479	2595	2759	2847	2942	3031	3090
AB-28	Et	257	258	264	274	278	281	282	286	290
	Süt	5321	5490	5665	5902	5983	6181	6452	6742	6702

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QL>, 29.04.2018

Hayvan başına elde edilen ortalama süt miktarı bakımından Türkiye'de yaklaşık % 87 oranında iyileşme yaşanmıştır. Buna rağmen Türkiye söz konusu dönemde Avrupa Birliği ortalamasının çok altında kalmıştır. Ancak aynı dönemde AB-28'de Türkiye'ye nazaran daha düşük bir verim artışı (% 26) yaşandığından aradaki fark azalmıştır. Türkiye 2000-2016 döneminde hayvan başına süt verimliliği bakımından önemli bir ilerleme kaydetmiş, fakat AB-28 ile arasındaki büyük farkı kapatacak düzeyde bir gelişme sağlayamamıştır.

Hayvan başına elde edilen ortalama et miktarı açısından 2000 yılında AB ortalamasının altında yer alan Türkiye 2012 yılında üstünlüğü ele geçirmiş, fakat sürdürümemeyerek 2014 yılında tekrar AB-28 ortalamasının altına düşmüştür. Ancak 2000-2016 döneminde Türkiye et verimini yaklaşık % 66

oranında artırmışken AB-28'de sadece % 16 civarında verim artışı yaşandığından Türkiye aradaki farkı önemli ölçüde kapatmıştır.

D. Yem Bitkisi Verimi

Büyükbaş hayvancılık sektöründe yem giderleri üretim maliyetinin yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır. Yem bitkisi veriminde yaşanan artışlar üretim maliyetini azalttığından girişimcinin karlılığına doğrudan önemli ölçüde etki etmektedir (Yaylak ve Alççek, 2003, s. 35). Aşağıdaki çizelgede Türkiye'de yaygın olarak yetiştirilen ve FAO tarafından izlenen yem bitkilerinden arpa, buğday, fiğ, tritikale ve yulaf verimine ilişkin veriler listelenmiştir. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan yonca ve korungaya ilişkin veri bulunmadığından listede yer verilememiştir (ATB, 2018).

Çizelge 5: Yıllara Göre Yem Bitkisi Verimi (ton/ha)

	Yıl	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Türkiye	Arpa	22,7	23,1	25,1	26,2	21,7	24,2	25,8	23,2	24,8
	Buğday	22,9	21,0	22,7	23,6	23,5	24,4	26,7	24,3	27,1
	Fiğ	6,0	5,6	13,0	13,3	10,4	12,7	10,6	11,9	11,3
	Tritikale	*	*	32,0	32,2	34,2	34,7	32,6	31,5	33,2
	Yulaf	20,5	18,9	21,4	20,9	21,8	23,3	23,7	22,4	22,6
AB-28	Arpa	42,3	41,2	46,8	40,7	45,3	43,4	44,0	48,9	46,6
	Buğday	49,8	49,7	56,1	50,8	56,6	52,6	51,8	58,8	52,9
	Fiğ	9,1	8,8	9,7	10,5	12,8	12,9	7,5	10,2	11,2
	Tritikale	40,2	40,9	45,0	36,1	41,3	39,6	41,5	45,2	40,0
	Yulaf	28,2	29,8	31,9	26,6	30,1	27,8	29,9	31,1	31,0

*İlgili yıllara ilişkin veri yayımlanmamıştır.

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>, 01.05.2018

2000-2016 döneminde Türkiye hektar başına fiğ verimini yaklaşık % 87 artırırken, AB-28'de % 23 civarında artış yaşanmıştır. Tritikale veriminde hem Türkiye hem de AB-28'de kayda değer bir değişme olmazken yulaf ve arpa veriminde Türkiye ve AB-28'de yaklaşık %10 dolayında bir artış olmuştur. Buğday veriminde ise Türkiye yaklaşık %18 ilerleme kaydetmişken AB-28'de yaklaşık % 6 ilerleme sağlanmıştır.

Türkiye incelenen yem bitkilerinin verimi bakımından 2000-2016 döneminde genel olarak AB-28 ortalamasının altında kalmıştır. Söz konusu dönemde birim alandan elde edilen fiğ miktarı artışında çok daha yüksek bir performans göstermiş ve Avrupa Birliği ortalamasını yakalamıştır. Arpa, yulaf ve tritikale veriminde AB-28 ile başa baş bir performans gösteren Türkiye buğday verimindeki önemli yükselişe rağmen bu üründe AB-28 ortalamasına ulaşamamıştır.

E. Et ve Süt Üretici Fiyatları

Büyükbaş hayvancılık sektörünün temel çıktıları et ve süttür. Dünya genelinde beslenme profilinin hayvansal bazlı ürünlere doğru kayması söz konusu ürünlerin fiyatlarına da etki etmiştir. Üretici fiyatları incelenirken, Avrupa Birliği fiyatı bulunmadığından Türkiye fiyatları, birliği temsil kabiliyeti olan seçilmiş ülkelerin fiyatları ile mukayese edilmiştir. Aşağıdaki çizelgede 7 ülkenin ton bazında sığır eti üretici fiyatları Amerikan Doları cinsinden listelenmiştir.

Çizelge 6: Sığır Eti Üretici Fiyatları (Ton/USD)

Yıl	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Almanya	2098	1856	3094	3714	4575	3973	4445	4126	3362
Avusturya	2571	2456	3265	3851	4672	4185	4933	4869	4137
Bulgaristan	*	*	1676	2106	2927	3049	2893	3359	2280
Danimarka	2074	1763	2398	2965	3605	3179	3898	3729	3069
Fransa	2933	2716	3997	4473	5161	4543	5136	5321	4160
Polonya	*	*	1780	2503	3216	2907	3777	3635	2174
Türkiye	4548	3697	6432	7206	9005	12251	9751	7813	8289

*İlgili yıllara ilişkin veri yayımlanmamıştır.

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/PP>, 29.04.2018

Çizelgede de görüleceği üzere et fiyatları bakımından ülkeler arasında çok önemli farklar bulunmaktadır. Özellikle Türkiye ile Bulgaristan, Danimarka ve Polonya arasındaki fiyat farkı 2010 yılında dört kata çıkmıştır. Tablonun geneli incelendiğinde, 2000-2016 periyodunda et fiyatının her ülkede yükseldiği görülmektedir. Türkiye’de ise dönem içinde önemli dalgalanmalar görülmekle birlikte üretici et fiyatı % 82,3 oranında artmıştır. Et fiyatları bakımından göze çarpan en önemli husus, çizelgede yer alan ülkeler arasında en yüksek sığır eti fiyatının hem 2000 hem de 2016 yılında

Türkiye’de olmasıdır. 2016 yılı Türkiye fiyatı kendisinden sonra en yüksek fiyata sahip Fransa’nın neredeyse iki katı kadardır. Aşağıdaki çizelgede aynı ülkelerin ton bazında inek sütü üretici fiyatları Amerikan Doları cinsinden listelenmiştir.

Çizelge 7: İnek Sütü Üretici Fiyatları (Ton/USD)

Yıllar	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Almanya	290	296	346	343	495	407	416	501	323
Avusturya	267	296	366	375	569	419	435	524	346
Bulgaristan	159	163	256	269	447	340	408	435	304
Danimarka	305	323	390	380	552	448	461	536	349
Fransa	292	293	365	365	524	426	429	504	348
Polonya	180	176	239	299	424	353	367	434	281
Türkiye	354	271	423	497	613	607	492	473	382

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/PP>, 29.04.2018

Çizelgede yer alan her ülkede 2000-2016 döneminde süt fiyatlarında farklı düzeylerde olmakla beraber artış yaşanmıştır. En yüksek oranda artış yaklaşık % 92 ile Bulgaristan’da görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye’de ise dönem içinde önemli dalgalanmalar olmakla birlikte yaklaşık % 8 oranında bir artış yaşanmıştır. Et fiyatlarında olduğu gibi süt fiyatı bakımından da hem 2000 hem de 2016 yılında en yüksek fiyata sahip ülke Türkiye’dir.

Beslenme alışkanlıklarının hayvansal ürünlere doğru kayması ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kişi başına gelir seviyesindeki yükselme et ve süt ürünlerine yönelik talebi artırmış ve bu durum her iki ürünün fiyatında önemli ölçüde artışa sebebiyet vermiştir. Yapılan tahminler kişi başına tüketim miktarının artmaya devam edeceğini göstermektedir (Gül ve Uzun, 2014, s. 2).

F. Yem Bitkisi Fiyatları

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin en önemli girdi maliyeti yem giderlerinden oluşmaktadır. Aşağıdaki çizelgede Türkiye’de yaygın olarak yetiştirilen ve FAO tarafından izlenen yem bitkilerinden arpa, buğday, tiritikale ve yulafa ilişkin üretici fiyatları listelenmiştir.

Çizelge 8: Yem Bitkileri Üretici Fiyatları (Ton/USD)

Yıl		2000	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Almanya	Arpa	94.1	135.3	128	246.1	165.6	264.7	201.7	139.4
	Buğday	106.8	154	139.2	272.5	198.7	281.4	224.2	154.9
	Tiritikale	95.5	135.3	116.7	249	174.8	263.4	200.3	141.6
	Yulaf	98.3	120.4	119.2	265.1	172.2	264.7	201.7	157.1
Avusturya	Arpa	89.9	99.3	109.1	184.6	160.3	235.1	147.3	99.6
	Buğday	101.8	109.3	131.7	197.8	243.7	271.1	179.1	109.5
	Tiritikale	90.9	93.1	107.9	164.1	173.5	241.6	157.9	104
	Yulaf	87.9	95.6	107.9	159.7	173.5	214.6	147.3	95.1
Bulgaristan	Arpa	79.6	118.7	105.8	213.1	133.3	248.3	203.5	155.6
	Buğday	91.8	150.5	115.4	234.1	165.2	265.4	213	155.5
	Tiritikale	86.7	107.9	102	205.7	153.6	231.9	193.3	156.7
	Yulaf	73.5	118.1	103.3	202.7	159.7	236.5	229.3	194
Danimarka	Arpa	115.9	141.2	140.7	274.2	178.9	273.6	200.6	151.8
	Buğday	110	157.2	137.7	297	175	266.2	220.9	153.9
	Tiritikale	106.4	141.4	133.9	258.9	180.7	270	196.7	144.2
	Yulaf	114.3	124.4	141.6	248.1	163.9	256.5	179.6	141.6
Fransa	Arpa	99.2	117.6	138.7	217.5	203.3	259.4	200.3	138.9
	Buğday	93.7	119.7	152.5	212.5	246.4	285.2	216.2	159.9
	Tiritikale	84.7	103.4	124.7	199	205.3	250.9	171.3	139.8
	Yulaf	96.5	98.7	131.6	209.6	174	267	168.6	172
Polonya	Arpa	115.3	133.7	129.5	267.3	163.2	252.4	199.7	148.1
	Buğday	116.9	129	144.4	266.5	198.7	274.8	216.8	157.5
	Tiritikale	106.1	113.2	118.9	219.6	156.2	247.5	188	145.6
	Yulaf	89.5	102.8	112.5	208.8	115.4	202.1	162.3	131.4
Türkiye	Arpa	129.8	207.5	196	370.3	264.2	308.9	284	224.9
	Buğday	159.5	254	248.5	438.7	351.4	336	337.7	265.8
	Tiritikale	*	219.6	224	337.9	280.1	290.7	285.2	233.6
	Yulaf	133.9	218.2	217	380.2	316.1	372	339.1	267.7

*İlgili yıla ilişkin veri yayımlanmamıştır.

Kaynak: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/PP>, 01.05.2018

Çizelge incelendiğinde ülkeler ve ürünler arası farklılıklar olmakla beraber yem bitkileri fiyatlarının 2000-2016 döneminde genel olarak yükseldiği görülmektedir. En fazla artış Bulgaristan yulaf fiyatında % 166 oranında yaşanmıştır. % 101 oranı ile Türkiye yulaf fiyatındaki artış ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye et ve süt üretici fiyatlarında olduğu gibi yem bitkisi fiyatlarında da AB-28 ülkelerinden açık ara daha pahalıdır. Türkiye’de en ucuz ürün olan Arpa fiyatı ile kendinden sonra en yüksek olan Bulgaristan arpa fiyatı arasında % 45 civarında bir fark bulunmaktadır.

Bir sektörün veya firmanın rekabet edebilirliğinde girdi maliyetleri son derece önemli bir rol oynamaktadır (Eroğlu ve Özdamar, 2005, s.3). Türkiye ile AB-28 arasında yem bitkileri bakımından son derece yüksek fiyat farklarının bulunması Türkiye büyükbaş hayvancılık sektörünün rekabet edebilirliğini olumsuz etkileyecektir.

III. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye büyükbaş hayvancılık sektörü 2000-2016 döneminde hayvan varlığı, et ve süt üretim miktarı ve hayvan başına et ve süt miktarı bakımından son derece önemli bir değişim yaşamıştır. Aynı zamanda hayvan varlığı içerisinde et ve süt bakımından daha verimli olan kültür ırkı hayvanların toplam içindeki oranı da önemli düzeyde yükselmiştir. Buna karşılık sektör, 2000-2016 döneminde birim alandan elde edilen yem bitkisi miktarında yeterince başarı sağlayamamış, buğday veriminde yüksek bir performans gerçekleştirilmiş olmasına rağmen AB-28 ortalamasının çok altında kalmıştır.

Türkiye gerek hayvan varlığı, gerekse sahip olduğu geniş çayır ve meraların sağladığı avantaj sayesinde büyükbaş hayvancılık için elverişli bir konumda bulunmakla beraber sektör küreselleşme, kırsaldaki demografik değişimler ve diğer gelişmelerin zorunlu kıldığı ve sürdürülebilir bir işletmecilik için vazgeçilmez olan rekabet edebilirlik düzeyine henüz ulaşamamıştır. Hayvan başına elde edilen süt miktarı bakımından AB-28 ortalamasının çok altında kalınması, birim alandan elde edilen yem bitkisi miktarının düşüklüğü ve özellikle et ve yem bitkileri fiyatının yüksekliği bu durumu belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kırsalda yaşanan demografik değişim hiç şüphe yok ki büyükbaş hayvancılık sektörünü yakından etkilemektedir. Örneğin; kırdan kente doğru göç arttıkça büyükbaş hayvancılık sektörü küçük ölçekli işletmelerden orta ve büyük ölçekli işletmelere doğru kaymaktadır. Bu durum sektörün

ilerleme kaydetmesi açısından son derece önemli bir gelişmedir. Zira bugünün koşullarında büyükbaş hayvancılık aile işletmeciliği şeklinde yapılabilecek durumda değildir. Gerek canlı hayvan ile iştilgal edildiğinden her gün çalışma gerektirmesi ve çiftçileri buldukları yöreye yıl boyunca bağımlı kılması gerekse şehirlerin sunduğu renkli hayatın özellikle genç kesimi cezbetmesi ve bu kesimin sektörden uzak durması çiftliklerin kurumsallaşmasını ve büyümesini zorunlu kılmaktadır. Kurumsallaşarak büyüyen çiftlikler işletme sahibinin şahsına bağılı olmaktan çıkacak ve her sektörde olduğu gibi çalışma saatleri belirli olan, ölçek ekonomisinden faydalanan ve kariyer imkânı sunan işletmelere dönüşecektirler. Bu nedenle 100 baş ve üzeri büyükbaş hayvancılık işletmelerinin kurulması kamu tarafından mutlaka teşvik edilmelidir. Bunun yanında genç ve eğitimli kesimin sektöre ilgisini artıracak adımların atılması elzemdir. Bu nedenle ilk olarak sektörün itibarının yükseltilmesi için kamu eliyle programlar uygulanmalı, kırdaki hayatı renkli hale getirecek yatırımlar ivedilikle yapılmalıdır. Hayvan başına et verimi bakımından Türkiye neredeyse AB-28 ortalamasına ulaşmışken, süt verimi bakımından kat etmesi gereken uzun bir yol vardır. Fakat üretici fiyatları incelendiğinde, et fiyatının incelenen diğer ülkelere nazaran açık ara yüksek olduğu ve bu durumun 2000-2016 dönemi boyunca devam ettiği görülmüştür. Bu nedenle sığır eti fiyatının Türkiye’de bu denli yüksek olması sektörün verimlilik düzeyi ile açıklanamaz. Türkiye’de tüketici tercihlerinin kırmızı ete doğru kayması ve kırmızı et sektörünün yüksek gümrük vergisi ile korunması bu durumun temel nedenleridir. Dolayısıyla kademeli olarak gümrük vergisinin düşürülmesi ve sektörün rekabete açılması tüketicinin korunması ve sektörün gelişmesi açısından son derece önemlidir.

Yem bitkisi yetiştiriciliğinde verimliliğin düşük olması doğal olarak üretim maliyetlerine yansımaktadır. Büyükbaş hayvan sayısındaki artış trendi, kişi başına et tüketimindeki yükseliş ve et ve süt fiyatlarının yüksekliği yem bitkisi yetiştiriciliğinin mercek altına alınarak verimliliği artıracak tedbirlerin ivedilikle hayata geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yem bitkisi ekimi için kullanılan arazilerin su ile buluşturulması ve yerinde eğitim faaliyetleri aracılığıyla çiftçilerin iyi tarım uygulamalarını benimsemelerinin sağlanması ilk başta atılması gereken adımlardır. Bunun yanında tarımda yeni başlatılan havza tabanlı destekleme sisteminde yüksek verimli üretim yapan çiftçilere daha fazla destek ödenmesi sektörün gelişimine katkı sunacaktır.

IV. KAYNAKÇA

- AKPINAR R., Özsan M.E., Taşçı K., (2012). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvancılık Sektörünün Rekabet Edebilirliğinin Analizi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 2012/5, 198-214.
- Ankara Ticaret Borsası (ATB), 2018.
https://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/133_T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20YET%C4%B0%C5%9ET%C4%B0R%C4%B0LEN%20YEM%20B%C4%B0TK%C4%B0LER%C4%B0_12_12_2012.pdf, erişim tarihi:01.05.2018.
- BEDİR A., (2009). Uluslararası Ticarete Fiyata Dayalı Rekabet Gücü İle Endüstriyel Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayi Örneği, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.
- BOEHLJE M., (2010). Globalization and Agriculture: New Realities.
<http://www.docdatabase.net/more-globalization-and-agriculture-new-realities-92751.html>, erişim tarihi: 08.01.2017.
- EROĞLU Ö., Özdamar G., (2005). Türk İmalat Sanayiinin Rekabet Gücü ve Beyaz Eşya Sektörü Üzerine Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, c.10, s.2, 1-22.
- ESK, (2015). Et ve Süt Kurumu 2015 Yılı Sektör Değerlendirme Raporu,https://www.esk.gov.tr/upload/Node/10255/files/2015_Yili_Sektor_Raporu_Son.pdf, 22.11.2017.
- FAO, (2015). FAO Statistical Pocketbook 2015, <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>, erişim tarihi:01.05.2018.
- FAO, (2018). <http://www.fao.org/faostat/en/#data/OA>, erişim tarihi: 02.05.2018.
- GÜL U., Uzun B., (2014). Kırmızı Et 2014: Durum ve Tahmin, <http://www.tepege.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/1d90b4d9b82b445da0e3e59563d2afd4.pdf>, erişim tarihi: 30.04.2018.
- GÜRSOY E., Macit M., (2013). Erzincan İli Büyükbaş Hayvan Varlığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Alinteri, 24 (B) – 2013, 53-62.
- GÜVEN O., Ünal B.E., Dilek Y., (2017a), Kars Büyükbaş Hayvancılık Sektör Raporu ve Eylem Planı, Serhat Kalkınma Ajansı.
- GÜVEN O., Dilek Y., Ünal B.E., Borazan A., (2017b), Ardahan Büyükbaş Hayvancılık Sektör Raporu ve Eylem Planı, Serhat Kalkınma Ajansı.
- MUNDAN D., Avcı M., Memiş H., Avcı L., (2017), Hayvancılık Sektörünün Kalkınma Ve Sanayileşme Açısından Değerlendirilmesi: Adıyaman İli Örneği, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Cilt: 9, Sayı: 17, 237-244.
- OECD, (2017). <https://data.oecd.org/agroutput/meat-consumption.htm>, erişim tarihi: 24.11.2017.
- SCHNEIDER K., Gugerty M. K., (2011). Agricultural Productivity and Poverty Reduction: Linkages and Pathways, The Evans School Review, Vol. 1, Num. 1, Spring, 56-74.

- SEVİNÇ H., (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (6:2), 35-54.
- TÜİK, (2017). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, erişim tarihi:18.03.2017.
- TÜRKYILMAZ M.K., Nazlıgül A., (2002). Türkiye Ekonomisinde Hayvancılığın Rolü ve Sorunları, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 8(2), 177-181.
- VURAL H., Fidan H., (2007). Türkiye’de Hayvansal Üretim ve Hayvancılık İşletmelerinin Özellikleri, Tarım Ekonomisi Dergisi, 13(2), 49-59.
- YAYLAK E., Alçiçek A., (2003). Sığır Besiciliğinde Ucuz Bir Kaba Yem Kaynağı: Mısır Silajı, Hayvansal Üretim Dergisi, 44(2), 29-36.
- Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO), (2017). http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=23449&tipi=38&sube=0, erişim tarihi: 26.11.2017.

